

АНОТАЦІЯ

Пушкар М. Р. Інформаційне поле управлінського обліку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 – Облік і оподаткування. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2024.

Підприємства існують в просторово-часовому вимірі та мають своє унікальне інформаційне поле, яке стає постійним джерелом інформації про його фінансову і господарську діяльність. Інформаційне поле підприємства одночасно може бути пов'язаним з іншими полями або ж автономним.

В межах простору та часу, спрямованих з минулого в майбутнє, знаходяться об'єкти і суб'єкти підприємства, які формують його інформаційне поле. Лише через людину, залучену у виробничі відносини підприємства, в сучасних умовах господарювання істотно змінюється середовище, в тому числі й інформаційне поле.

Інформаційне поле підприємства є наслідком дії множини факторів впливу середовища, воно створюється і розвивається залежно від розвитку технічних засобів і технологій, нових політичних економічних та соціальних факторів тощо. Середовище безперервно й активно впливає на суб'єкти господарювання та умови їх життєдіяльності, а суб'єкти, у свою чергу, впливають на оточення, тому аналіз змін в середовищі, під яким визначено інформаційне поле, вимагає знання його структури і можливості генерувати інформаційні ресурси на основі постійного уточнення обсягу фактологічних даних по мірі ускладнення умов існування бізнесу.

В дисертації під інформаційним полем запропоновано розуміти частину зовнішнього і внутрішнього середовищ (об'єкти, явища, процеси, взаємодія між ними) та персонал, що активно впливає на них, породжуючи факти господарської діяльності, комбінуючи та агрегуючи їх в інформаційні ресурси для підтримки рішень менеджерів, спрямованих на досягнення мети підприємства.

Основною тенденцією в розвитку інформаційного середовища є глобалізація, яка відбувається на основі розвитку засобів зв'язку та інформаційно-телекомунікаційних комп'ютерних мереж. Світові тенденції свідчать про

посилення ролі інформації в економічних системах розвинутих країн, які здійснюють перехід від індустріального типу виробництва до постіндустріального, тому, якщо економіка України прагне вийти на нові рубежі розвитку, вона мусить бути в загальносвітовому інформаційному тренді.

Проте, сучасна інформаційна система не пристосована в достатній мірі до потреб управління бізнесом, вона орієнтована на фінансові показники діяльності підприємства, як цілого організму, в той час, коли менеджери нижчого рівня (операційного) вимагають облікової інформації кожного дня по мірі виникнення у технологічних процесах постачання, виробництва та збуту продукції певних ситуацій, які негативно чи позитивно впливають на виконання календарних планів.

Таке положення склалося історично внаслідок властивостей попереднього етапу розвитку економіки соціалістичного типу, в якому інформація на рівні окремих підприємств відігравала другорядну роль і за інерцією до цього часу недооцінюється.

У зв'язку з цим, доцільно також визначитися з науковими розробками з формування інформаційного поля, яке служить джерелом облікової інформації для різних категорій стейкхолдерів, системи управління якістю, менеджерів операційного рівня та інших цілей.

Інформацію для потреб менеджерів операційного рівня може генерувати спеціально створена підсистема управлінського обліку, яка здатна відображати повідомлення у будь-якій формі згідно із запитамі менеджерів, оскільки мета цієї інформації полягає в ознайомленні користувачів із ходом справ на кожному робочому місці, бригаді або ж структурному підрозділі підприємства, фіксуванні відхилень від планів з різних причин та своєчасному реагуванні на них відповідальних осіб. Без такої інформації неможливо ефективно управляти бізнесом, оскільки невизначеність (ентропія) породжує хаос, який призводить до втрати контролю над ситуацією і дезорганізації управлінського процесу.

У багатьох випадках управлінцям необхідна нестандартна інформація, в ситуаціях де рішення приймаються епізодично, коли вони пов'язані з розробкою і освоєнням нових видів продукції і послуг, інвестиціями в нове устаткування, а також при переговорах про довгострокові контракти із замовниками і постачальниками.

Управлінський облік покликаний генерувати необхідну інформацію для планування, організації, стимулювання та контролю виконання календарних планів господарської діяльності підрозділів підприємства.

Дослідження спрямоване на раціональне споживання ресурсів та підвищення ефективності роботи персоналу на основі використання кібернетичної моделі функціонування підприємства як живого організму, що постійно пристосовується до змін середовища.

Для контролю ефективності роботи персоналу структурних підрозділів управлінський облік зобов'язаний обробляти дані та подавати інформацію менеджерам в режимі реального часу не лише про витрати і доходи, оскільки це надто вузькі завдання, а зосереджувати увагу на нормах витрачання виробничих ресурсів (основні засоби, нематеріальні активи, матеріальні, трудові, енергетичні, інформаційні, інтелектуальні та інші) і визначенні ефективності бізнес-процесів (постачальницько-заготівельна, виробнича, збутова, фінансова, інвестиційна та інші види).

В дисертації досліджено теоретичні основи інформаційного поля, як складової всесвітнього простору та атрибуту матеріального світу, яке породжує факти при взаємодії об'єктів, що присутні в цьому полі. Інформаційне поле існує як об'єктивна категорія, закономірності якої розкриваються через процес наукового пізнання окремих фрагментів реальності.

Встановлено, що залучення цієї категорії в облікову науку дозволяє розкрити та осмислити мистецтво записів на рахунках, як одного із можливих багатьох інваріантів отримання інформації про господарську діяльність та зрозуміти, що є загальна система обліку, як властивість інформаційного поля

розкривати факти при взаємодії активності людей з оточуючими речами, явищами і процесами.

Одна справа організувати фінансовий облік на звичних для нас підприємствах з простими технологіями, та зовсім інша – при організації управлінського обліку на підприємствах авіакосмічної галузі, металургійному комбінаті, морському порту, розподілі електроенергії чи метрополітені.

Значну увагу присвячено характеристиці філософських, соціальних та економічних передумов, які суттєвим чином справляють вплив на розробку загальної моделі управлінського обліку на основі кібернетичного підходу та використано метафору, що ототожнює функціонування підприємства з людським організмом. Така модель найкращим чином характеризує можливість отримання інтелектуальної системи управління у поєднанні з інформаційною системою і відійти від традиційних бухгалтерських підходів, які не відрізняються оригінальністю.

Описано критерії та вимоги до структури показників управлінського обліку, зміст концепції управлінського обліку, взаємодію внутрішнього та зовнішнього середовищ.

В роботі наведено характеристику окремих груп користувачів, які мають різні інтереси щодо облікової інформації та можливість їх задовольнити.

Розкрито питання методології отримання інформації для менеджменту операційного рівня та розробки моделі управлінського обліку.

Питання методології, як орієнтира в пошуку нових знань в галузі облікової науки, має принципове значення, оскільки недостатнє розуміння та осмислення її застосування може призвести до хибних висновків.

Автор дисертації обрав об'єктом дослідження систему обліку для менеджерів операційного рівня управління, що формується не довільними і вольовими зусиллями керівника, а на основі закономірностей інформаційного поля підприємства, яке є унікальним та універсальним джерелом розробки моделі управлінського обліку.

Дослідження ґрунтується на методології всебічності, системності, міжнаукових зв'язків, незалежності від традиційних шаблонів, які притаманні дослідникам проблем обліку, що дало можливість автору розробити концепцію і модель обліку для управління бізнес-процесами.

Розроблену загальну модель управлінського обліку можна легко адаптувати до умов роботи будь-якого підприємства і пристосувати до запитів системи управління та стейкхолдерів.

Значну увагу автор присвячує, дослідженню сервісної функції управлінського обліку в системі управління структурними підрозділами підприємства. Наголошено на тому, що облік підпорядкований системі менеджменту, яка видає системі управлінського обліку завдання щодо підготовки релевантної інформації для роботи менеджерів, а система обліку розробляє методи збору фактів на інформаційному полі та їх трансформування в інформаційні ресурси.

Розкрито організацію і методику трансформації фактів господарської діяльності в інформаційні ресурси. Факти, є тими атомами, з яких методом групування, агрегування, комбінування, стискання, розгортання тощо отримують інформацію в потрібному ракурсі.

Інформаційні ресурси розглянуто як один з найважливіших елементів системи економічної безпеки в умовах постійних змін середовища і загроз з боку конкурентів. Щонайменше, управлінський облік може дати інформацію для аналізу про тенденції у змінах внутрішнього середовища, які загрожують підприємству і своєчасно прийняти превентивні заходи для усунення негативного розвитку подій.

Ключові слова: бізнес, система, факти, облік, концепція, інформація, управління, інформаційне поле, управлінський облік, економічна безпека.

SUMMARY

Pushkar M. R. Information field of management accounting. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 071 - Accounting and taxation. – West Ukrainian National University, Ternopil, 2024.

Enterprises exist in a space-time dimension and have their own unique information field, which becomes a constant source of information about its financial and economic activities. The information field of the enterprise can be connected to other fields or autonomous at the same time.

Within the limits of space and the arrow of time, directed from the past to the future, there are objects and entities of the enterprise that form its unique information field. Only because of a person involved in the production relations of the enterprise, in modern business conditions, the environment, including the information field, changes significantly.

The information field of the enterprise is the result of the action of many environmental factors, it is created and develops depending on the development of technical means and technologies, new political, economic and social factors, etc. The environment continuously and actively influences economic entities and the conditions of their life activities, and the entities, in turn, influence the environment, therefore the analysis of changes in the environment, by which we understand the information field, requires knowledge of its structure and the ability to generate information resources on the basis of constant clarification of the volume of factual data as the conditions of business existence become more complicated.

The main trend in the development of the information environment is globalization, which takes place on the basis of the development of means of communication and information and telecommunication computer networks. World trends testify to the strengthening of the role of information in the economic systems of developed countries, which are making the transition from an industrial type of production to a post-industrial one. If the economy of Ukraine seeks to reach new frontiers of development, it must be in the global information trend.

However, the modern information system of our country is not sufficiently adapted to the needs of business management, it is focused on the financial indicators of the enterprise as a whole organism, at a time when managers of a lower level (operational) require accounting information every day as it arises from technological processes of supply, production and sales of certain situations that negatively or positively affect the execution of calendar plans.

Such a situation arose historically as a result of the characteristics of the previous stage of the development of the socialist-type economy, in which formation at the level of individual enterprises played a secondary role and, due to inertia, is still underestimated, as evidenced by the training of accounting specialists, when such disciplines as the enterprise information system are absent from the curricula, information for managers, strategic accounting, and other issues of information of semantic content.

In this regard, it is advisable to also decide on scientific developments on the formation of an information field, which serves as a source of accounting information for various categories of stakeholders. quality management systems, operational level managers and other purposes.

Information for the needs of managers at the operational level can be generated by a specially created subsystem of management accounting, which is able to display messages in any form according to the requests of managers, since the purpose of this information is to acquaint users with the progress of affairs at each workplace, team or structural division of the enterprise, recording deviations from plans for various reasons and timely response of responsible persons to them. Without such information, it is impossible to effectively manage business, because uncertainty (entropy) creates chaos, which leads to loss of control over the situation and disorganization of the management process.

In many cases, managers need non-standard information when decisions are made episodically, when they are related to the development and development of new types of products and services, investments in new equipment, as well as when negotiating long-term contracts with customers and suppliers.

Management accounting is designed to generate the necessary information for planning, organization, stimulation and control of the implementation of calendar plans of economic activity of the enterprise's divisions.

The purpose of the dissertation is to investigate a new problem for accounting science regarding the role and significance of the information field in the formation of information resources for the needs of operational management personnel.

The research is aimed at the rational consumption of resources and increasing the efficiency of the work of employees based on the use of a cybernetic model of the functioning of the enterprise as a living organism that constantly adapts to changes in the environment.

In order to control the effectiveness of the work of the personnel of structural divisions, management accounting is obliged to process data and provide information to managers in real time not only about expenses and income, since these are too narrow tasks, but to focus attention on the norms of spending production resources (fixed assets, intangible assets, material, labor, energy, information, intellectual and others) and determining the efficiency of business processes (supply-procurement, production, sales, financial, investment and other types).

The dissertation consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of used sources and appendices. The introduction substantiates the relevance of the research carried out by the author, formulates its purpose and tasks, defines the object and subject of the research and indicates the methods of its implementation, formulates

the scientific novelty of the results obtained in the dissertation, describes their approbation and practical application.

The first chapter of the thesis examines the theoretical foundations of the information field as a component of the universal space and an attribute of the material world, which generates facts during the interaction of objects present in this field. The information field exists as an objective category of the universe, the laws of which are revealed through the process of scientific knowledge of individual fragments of reality.

The involvement of this category in accounting science allows you to remove the veil of mystery from the art of accounting records, as one of the many possible invariants of obtaining information about economic activity, and to understand that there is a general accounting system, as a property of the information field of the Universe to reveal facts in the interaction of human activity with surrounding things , phenomena and processes.

It is one thing to organize financial accounting at enterprises with simple technologies that are familiar to us, and quite another to organize management accounting at enterprises of the aerospace industry, a metallurgical plant, a sea port, electricity distribution or a subway.

The author pays considerable attention to the characteristics of philosophical, social and economic prerequisites that significantly influence the development of a general model of management accounting based on a cybernetic approach and uses a metaphor that equates the functioning of an enterprise with the human body. This model best characterizes the possibility of obtaining an intelligent management system in combination with an information system and moving away from traditional accounting approaches that do not differ in originality.

The work describes the characteristics of individual groups of users who have different interests in accounting information and the possibility of satisfying them.

In the second chapter, the issue of the methodology of obtaining information for operational level management and the development of a management accounting model is revealed.

The question of methodology, as a reference point in the search for new knowledge in the field of accounting science, is of fundamental importance, since insufficient understanding and understanding of its application can lead to wrong conclusions.

Knowledge of methodology is based on philosophical foundations, which are revealed in the scientific publications of such outstanding scientists, thinkers and methodologists of science as N. Wiener, K. Popper, L. Wetgenstein, T. Kuhn, I. Lakatos, P. Feyerabend, Ludwig von Bertalanffy, I. Prygozhin and others. They admit that positive results in science can be achieved under the condition of the application of

universal, versatile, synthesized knowledge and various methods of cognition, which stimulate a critical review of the goal of science and theoretical-cognitive attitudes.

The author of the dissertation chose as the research object the accounting system for managers of the operational level of management, which is not formed by the arbitrary and willful efforts of the manager, but based on the laws of the information field of the enterprise, which is a unique and universal source of development of the management accounting model.

The research is based on the methodology of comprehensiveness, systematicity, inter-scientific connections, independence from traditional templates, which are characteristic of researchers of accounting problems, which enabled the author to develop the concept and model of accounting for managing business processes.

The developed general model of management accounting can be easily adapted to the working conditions of any enterprise and adapted to the requests of the management system and stakeholders.

The third section of the dissertation is devoted, firstly, to the study of the service function of management accounting in the management system of structural divisions of the enterprise. It is emphasized that accounting is subordinate to the management system, which assigns the management accounting system the task of preparing relevant information for the work of managers, and the accounting system develops methods of collecting facts in the information field and transforming them into information resources.

Secondly, the disclosure of the organization and methods of transformation of the facts of economic activity into information resources. Facts are those atoms from which, by grouping, aggregating, combining, compressing, expanding, etc., information is obtained in the desired perspective.

Thirdly, information resources are considered as one of the most important elements of the economic security system in the conditions of constant changes in the environment and threats from competitors. At the very least, management accounting can provide information for analyzing trends in changes in the internal environment that threaten the enterprise and timely take preventive measures to eliminate negative developments.

Keywords: business, system, facts, accounting, concept, information, management, information field, management accounting, economic security.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Пушкар М.Р. Розвиток інформаційної бази для сучасного бізнесу. *Інноваційна економіка*. 2021. №7-8. С. 110-118. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.7-8.15> (1 др. арк.).

2. Пушкар М.Р. Структура і функції інформаційної служби. *Інформаційні ресурси для бізнесу: формування та використання*: монографія. Тернопіль: 2021. С. 103-199 (5,8 др. арк.)

3. Пушкар М.Р. Концепція інформаційного поля у розвитку облікової науки. *Вісник економіки*. 2022. № 1 (103). С. 143-156. DOI:<https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.143> (0,9 др. арк.)

4. Пушкар М.Р. Управлінський облік як концепія отримання інформації для менеджерів операційного рівня. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2022. № 68. С.103-109. (0,5 др. арк.). DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-68-15>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Пушкар М.Р. Внутрішній аудит в умовах економічних змін. *Соціально-економічні перспективи розвитку України в XXI столітті*: зб. тез доповідей III міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. Тернопіль 27 травня, ТНЕУ. 2014. С. 75-78. (0,2 др. арк.).

6. Пушкар М.Р. Усвідомлення інформації на мові бухгалтерського обліку. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: зб. наук. праць студентів. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С.399-401. (0,2 др. арк.).

7. Пушкар М.С., Пушкар М. Р. Чи стане облік системою? *Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів*: всеукр. наук.-практ. конф.: м. Вінниця, 20 квітня 2017 р.: у 2-х т. Т.1. Ч.1. / Тернопіль: Крок, 2021. С. 85-88. (0,3 др. арк.). (особистий внесок автора – 0,15 др. арк., обґрунтовано раціональну архітектуру інформаційної системи обліку).

8. Пушкар М.Р. Сфера економічної безпеки підприємства. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: Зб. наук. праць II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 20 листопада 2017р.: Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 48-50. (0,2 др. арк.).

9. Пушкар М.С., Пушкар М.Р. Зміна теорії обліку на основі формування нової парадигми. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні* : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 31 травня – 1 червня 2018 р. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С.113-116. (0,3 др. арк.).